

АНОТАЦІЯ

Бабаєва І.О. Публічна політика забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування». – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління». – Харків, 2024.

В обґрунтуванні актуальності обраної теми дисертаційного дослідження зазначається, що з початком COVID-19 та повномасштабних військових дій з лютого 2022 року, кардинально змінилися умови і форми трудової діяльності, умови та стан ринку праці в сільській місцевості, намітилися нові тенденції розвитку професійних характеристик працівників та почали змінюватися потреби роботодавців щодо якості робочої сили та ін. Механізми, інструменти та заходи публічного управління зайнятістю мають забезпечувати розв'язання існуючих проблем і створювати підґрунтя для майбутнього післявоєнного розвитку економіки. Сьогодні має місце розрив між потенціалом тих інструментів публічного впливу в сфері зайнятості, що практично реалізуються або декларуються, і потребами об'єкта управління, який суттєво змінюється. Виникла нагальна потреба наукового обґрунтування удосконалення публічної політики забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості в умовах військового стану, повоєнного відновлення, цифрової та організаційної модернізації суспільних відносин.

На основі визначеної мети, об'єкта, предмета, методів дослідження у дисертаційній роботі здійснено обґрунтування теоретичних засад і розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення публічної політики забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості України.

За результатами дослідження вперше розроблено концептуальні основи дворівневої просторово детермінованої моделі публічної політики забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості, перший рівень якої охоплює

приміську і рекреаційну зони сільської місцевості і передбачає реалізацію механізму публічного впливу, який спрямовано на розвиток сільських цифрових екосистем підтримки зайнятості, подолання цифрових і кваліфікаційних розривів, підтримку цифрової зайнятості та ін.; другий рівень охоплює периферійну зону сільської місцевості і передбачає реалізацію механізму публічного впливу, який спрямовано на створення умов для поширення масової зайнятості на основі використання живої природи, регулювання процесів цифрової підтримки зайнятості, запровадження мережевого децентралізованого управління забезпеченням розвитку самозайнятості на селі з використанням інноваційних організаційних форм співпраці.

Було удосконалено інструментарій публічної політики забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості шляхом обґрунтування змісту, принципів та заходів публічно керованої цифрової трансформації зайнятості населення з виділенням процесів керованої і еволюційної трансформації та спрямуванням заходів публічного управління зайнятостю в сільській місцевості на подолання протиріч, що охоплюють робочу силу та роботодавців і виникли переважно через процеси вимушеної міграції, посилення нерівномірності розподілу можливостей для розвитку зайнятості, загострення кваліфікаційних та цифрових розривів у сільській місцевості, посилення вимог щодо постійного зростання цифрової грамотності та цифрових компетентностей сільського населення; механізм реалізації публічної політики забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості шляхом обґрунтування запровадження для периферійної зони сільської місцевості організаційної моделі мережевого децентралізованого управління розвитком самозайнятості (через сприяння і підтримку особистих господарств населення), яка спирається на мережеву взаємодію у процесах публічного управління і у процесах побудови ланцюгів поставок, будується на принципах участі, співпраці, використання природної схильності до відповідної праці, передбачає або побудову національної мережі інфраструктурної підтримки самозайнятості та підприємницької діяльності в сільській місцевості, яка складається із забезпечуючих неприбуткових організацій з особливим механізмом управління, організації і функціонуванням,

або створення і реалізацію національного проєкту з впровадження цифрової забезпечуючої екосистеми або платформи з відповідними програмними рішеннями національного рівня за участю органів державної влади, ІТ компаній, компаній-споживачів і компаній-постачальників.

Відповідно до проблематики дослідження дістало подальшого розвитку уточнення понятійно-категоріального апарату в сфері публічного управління зайнятістю населення шляхом розкриття змісту понять: зайнятість населення в сільській місцевості, яка визначається як комплекс суспільно-економічних відносин, які охоплюють діяльність фізичних осіб в сільській місцевості, що пов'язана з прикладанням особистої праці згідно видів економічної діяльності з метою отримання економічної вигоди або певних благ шляхом задоволення суспільних потреб і з переважанням праці з живою природою і живими організмами; та публічна політика забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості, яка визначається як взаємопов'язаний, науково обґрунтований і цілеспрямований комплекс дій суб'єктів публічного управління і врядування, спрямований на всебічну і повну реалізацію потенціалу формування і розвитку продуктивної зайнятості в сільській місцевості з урахуванням закономірностей територіального розподілу економічних можливостей і тенденцій змін суспільних відносин; теоретичні обґрунтування використання смарт систем в публічному управлінні зайнятістю населення шляхом розробки публічно-управлінської концепції смарт-села з визначенням її складників, принципів і функцій та орієнтацією на розширення продуктивної зайнятості широких верств сільського населення при одночасному збереженні природного і соціокультурного середовища сільської місцевості та обмеженні цифрових відносин видами економічної діяльності і функціями публічного управління, спрямуванням її на розширення можливостей прикладання праці в сільській місцевості, збільшення зайнятості і самозайнятості через найкраще вирішення проблем забезпечення виробничої діяльності і просування продукції, адаптації компетенцій сільського населення для ефективною праці в симбіозі з природними екосистемами, цифровим і соціальним середовищем; науковий підхід щодо застосування у публічному управлінні просторового планування, зокрема через

виділення трьох зон сільської місцевості за ознаками близькості розташування, інтенсивності транспортних, економічних і соціокультурних зв'язків з містом та граничної чисельності мешканців, з подальшим розробленням таргетованих заходів публічної політики забезпечення зайнятості в сільській місцевості, що дозволить здійснити гармонічне взаємоузгодження заходів публічного впливу і можливостей певної зони сільських територій для зростання чи оптимізації зайнятості.

У дисертаційній роботі розкрито сутність, взаємозв'язки, чинники та сучасні прояви зайнятості в сільській місцевості, що дало можливість визначити поняття зайнятості населення в сільській місцевості. Сільську місцевість було ідентифіковано як місцевість поза межами міських населених пунктів незалежно від адміністративного підпорядкування. Виявлено стримуючі чинники що не долаються, а скоріше провокуються ринковими механізмами і потребують застосування заходів публічного впливу і управління.

З'ясовано сутнісні характеристики, завдання, напрями та інструменти публічної політики забезпечення зайнятості населення, що дозволило визначити поняття публічної політики забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості та уточнити поняття продуктивної зайнятості в сільській місцевості. Встановлено, що публічна політика зайнятості в сільській місцевості не виділяється окремим напрямком в межах публічної політики зайнятості в країні, при цьому основними напрямками державної політики зайнятості в сільській місцевості є стимулювання розвитку сільськогосподарських товаровиробників, диверсифікація сільської зайнятості, законодавче врегулювання діяльності особистих селянських господарств та ін. Виявлено необхідність в сільській місцевості більш ширшої реалізації активних заходів публічної політики зайнятості, посилення взаємодії органів державної влади з органами місцевого самоврядування та ін. особами при створенні і реалізації програм зайнятості, активізація механізму державно-приватного партнерства при розв'язанні проблем зайнятості на селі.

Узагальнення європейського досвіду реалізації публічної політики зайнятості населення дозволило виділити чинники і тенденції, що негативно

впливають на зайнятість в сільській місцевості розвинутих країн, зокрема посилення цифрових і кваліфікаційних розривів, посилення мобільності в сільській місцевості, прискорення процесів старіння, депопуляції і маргіналізації периферійних і віддалених сіл, зниження освітнього рівня сільських мешканців, що дозволило обґрунтувати перспективні напрямки публічної політики забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості. Виявлено, що стратегічними напрямками публічного впливу на розвиток зайнятості в сільській місцевості в ЄС є забезпечення зеленого переходу, розвитку біоекономіки та цифровізації сільської місцевості.

Результати оцінки можливостей зайнятості в сільській місцевості показали, що мають місце значні структурні диспропорції у доступі сільського населення до факторів виробництва і диспропорції у розподілі створеної вартості, основні бюджетоутворюючі сільськогосподарські підприємства сьогодні не є вагомим джерелом сільської зайнятості, серед зайнятих переважають найпростіші професії і сфера послуг, дуже високим є рівень неформальної зайнятості, наявним є низький освітній рівень та низький рівень активності при здобутті професійної підготовки чи перепідготовки. Встановлено, що мешканці сільської місцевості тяжіють до виробничої діяльності на основі використання живої природи, при цьому спостерігається широке розмаїття видів виробничої діяльності при одночасній незначній комерціалізації отриманих результатів та нефінансовій мотивації їх діяльності. Це дозволило удосконалити інструменти підтримки розвитку підприємництва та самозайнятості в сільській місцевості шляхом запровадження мережевого децентралізованого управління забезпеченням економічної діяльності особистих селянських господарств через створення організаційної мережі забезпечуючих неприбуткових організацій, або через реалізацію національного проєкту з впровадження цифрової забезпечуючої екосистеми.

Аналіз реалізації інструментів публічної політики забезпечення зайнятості населення дозволив встановити, що інструменти публічної політики забезпечення зайнятості в сільській місцевості у довоєнний період визначалися наявними проблемами і важливими напрямками були стимулювання створення

робочих місць, послуги центрів зайнятості щодо пошуку роботи, компенсацій і виплат по безробіттю, надання фінансової і навчально-методичної допомоги для відкриття власної справи та ін. З початком повномасштабних бойових дій, актуалізувалися інші проблеми, які обумовили реалізацію інших інструментів, зокрема, виплат ВПО, компенсацій заробітної плати, грантів на відкриття власного бізнесу та перекваліфікацію, стимулювання створення робочих місць, декларування оплачуваних суспільно корисних робіт та ін.. Виявлено наявність і поглиблення цифрових розривів між сільською і міською місцевостями, а також наявність і поглиблення кваліфікаційних розривів у сільській місцевості, що дозволило сформулювати пропозиції щодо їх подолання з диференціацією і таргетуванням відповідно до зон сільської місцевості.

Результати оцінки тенденцій розвитку та формування інструментів цифрової трансформації зайнятості в сільській місцевості показали відчутність проникнення цифрових технологій у всі сфери професійної діяльності сільського населення, поширення цифрової і дистанційної зайнятості, смарт зайнятості, мультилокальної зайнятості, цифрових допоміжних технологій в економічній і публічно-управлінській діяльності та дозволили розробити концептуальну модель смарт-села з орієнтацією її на розширення продуктивної зайнятості широких верств сільського населення і спрямуванням на розширення можливостей прикладання праці в сільській місцевості, збільшення зайнятості і самозайнятості через краще вирішення проблем забезпечення виробничої діяльності і просування продукції, адаптації компетенцій сільського населення для ефективною праці в симбіозі з природними екосистемами та цифровим і соціальним середовищем.

При обґрунтуванні заходів щодо удосконалення публічної політики забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості було запропоновано виділення трьох зон сільської місцевості за ознаками близькості розташування, інтенсивності транспортних, економічних і соціокультурних зв'язків з містом та граничної чисельності мешканців. Для кожної зони розроблено таргетовані заходи публічного впливу чи підтримки. Для їх реалізації доцільно запровадити розроблену дворівневу просторово детерміновану модель публічної політики

забезпечення зайнятості у сільській місцевості, перший рівень якої стосується приміської, рекреаційної та густонаселеної зони сільської місцевості і передбачає формування сільських цифрових екосистем підтримки зайнятості, подолання цифрових і кваліфікаційних розривів, підтримку цифрової зайнятості, реалізацію інших заходів підтримки зайнятості; другий рівень охоплює периферійну зону сільської місцевості і передбачає створення умов для поширення масової зайнятості з формуванням цифрових екосистем підтримки зайнятості на принципах допоміжної ролі і запровадження мережевого цифрового децентралізованого управління забезпеченням економічної діяльності особистих селянських господарств та сільських підприємців. Що дозволить в периферійній і малонаселеній сільській місцевості залучити більше осіб до продуктивної трудової діяльності, збільшити рівень зайнятості, рівень доходів, формалізувати та/або зменшити приховану зайнятість.

Результати, отримані у дисертаційному дослідженні, у сукупності дозволили вирішити конкретне науково-практичне завдання, щодо теоретичного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій з удосконалення публічної політики забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання отриманих науково-практичних результатів в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при удосконаленні інструментів реалізації публічної політики зайнятості населення в сільській місцевості.

Ключові слова: публічна політика зайнятості (публічна політика, державна політика, державне регулювання зайнятості), публічне управління, зайнятість населення (цифрова зайнятість, смарт-зайнятість, висококваліфікована робоча сила), людський капітал, розвиток сільських територій, сталий розвиток (зелена економіка, біоекономіка, сільський туризм), аграрний сектор, цифрова трансформація (цифровізація, цифрові технології, розумне село, смарт-село, цифровий гуманізм), децентралізація, територіальна громада, відновлення, цифрові компетентності.